

DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2025-2\(112\)-101-108](https://doi.org/10.26642/ema-2025-2(112)-101-108)
УДК 351:342.742(474.2)(477)

Я.М. Котилко, доктор філософії

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті

Альтернативна (невійськова) служба в Естонії: досвід для вдосконалення національної безпеки України

У статті здійснено комплексний аналіз системи альтернативної (невійськової) служби в Естонії як складової частини концепції широкої національної оборони та інструменту забезпечення стійкості суспільства до кризових ситуацій. Актуальність теми зумовлена зростаючою роллю невійськових компонентів безпеки в умовах сучасних загроз, що підтверджується досвідом Естонії у підготовці та використанні ресурсів альтернативної служби для підтримання громадської безпеки та цивільного захисту.

Мета дослідження полягає у вивченні естонської моделі альтернативної служби, визначенні її основних особливостей, останніх реформ і потенційних уроків для вдосконалення системи національної оборони України. Завдання дослідження стосуються аналізу правового регулювання альтернативної служби в Естонії, організаційних аспектів її проходження, можливостей розширення альтернативної служби у сферах рятувальної діяльності, медицини та кризового реагування.

Методологічною основою роботи стали загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, що дозволили провести системний огляд нормативних актів Естонії, офіційних публікацій, а також аналітичних матеріалів Естонської академії безпекових наук.

У результаті дослідження встановлено, що в Естонії розглядається розширення альтернативної служби за рахунок залучення осіб, які не були призвані до строкової військової служби. Зокрема, запропоновано спрямовувати працівників альтернативної служби до секторів рятувальних служб, поліції, охорони здоров'я та підтримки критичної інфраструктури. Важливим нововведенням є створення резерву альтернативної служби, що забезпечує мобілізаційну готовність осіб після завершення служби. Альтернативна служба інтегрується у загальну систему національної оборони та сприяє формуванню громадянської відповідальності та підготовки до кризових ситуацій.

Ключові слова: *релігійні організації; свобода совісті; альтернативна (невійськова) служба; релігійні переконання; правове регулювання; національна безпека; національна оборона; військовий обов'язок; Естонія.*

Постановка проблеми. Сучасні безпекові виклики вимагають від держав розвитку комплексних систем захисту, які виходять за межі традиційного військового протистояння. Досвід країн Балтії, зокрема Естонії, демонструє, що забезпечення стійкості суспільства в умовах кризових ситуацій потребує інтеграції військових і невійськових інструментів оборони. У цьому контексті альтернативна (невійськова) служба розглядається як один із важливих елементів широкої національної оборони, спрямованої на підготовку громадян до участі в системі захисту держави без використання зброї.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розширення можливостей альтернативної служби для залучення громадян до секторів цивільного захисту, рятувальних служб, охорони здоров'я, підтримки критичної інфраструктури та кризового реагування. Естонський досвід свідчить про те, що формування резерву альтернативної служби є ефективним інструментом підвищення мобілізаційної готовності держави у мирний час і в умовах надзвичайних ситуацій.

Для України, яка перебуває в умовах широкомасштабної військової агресії, проблема розвитку альтернативної служби має особливе практичне значення. Розширення механізмів залучення громадян до системи національної оборони поза межами військової служби сприятиме не лише забезпеченню додаткових ресурсів для реагування на надзвичайні ситуації, а й підвищенню загальної стійкості держави та суспільства.

Таким чином, вивчення та адаптація естонського досвіду альтернативної служби має важливе практичне значення для розроблення нових підходів до удосконалення української моделі широкої національної оборони та забезпечення безперервної життєдіяльності держави в умовах тривалого конфлікту та можливих кризових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності релігійних організацій під час війни досліджували такі науковці, як: А.Колодний, В.Єленський, Л.Филипович, О.Саган, С.Здіорук та інші. Водночас досвід зарубіжних країн щодо впровадження альтернативної (невійськової) служби залишається недостатньо вивченим, що зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до статті 124 Конституції Естонської Республіки, кожен громадянин має обов'язок брати участь у національній обороні на підставах і в порядку, встановлених законом. Конституційна норма також передбачає право осіб, які відмовляються від проходження обов'язкової військової служби з релігійних або моральних міркувань, на альтернативну (невійськову) службу, що має здійснюватися відповідно до спеціально визначеної правової процедури [1].

Конституція гарантує, що особи, які проходять військову або альтернативну службу, зберігають усі свої основні права, свободи та обов'язки за винятком випадків, коли певні обмеження прямо передбачені законом у зв'язку з особливим характером служби. Водночас положення частин 3 і 4 статті 8, статей 11–18, частини 3 статті 20, статей 21–28, 32, 33, 36–43, частин 1 і 2 статті 44 та статей 49–51 Конституції залишаються незмінними та не підлягають обмеженню навіть під час виконання обов'язків військової або альтернативної служби. Правовий статус осіб, що проходять військову чи альтернативну службу, детально регулюється окремим спеціальним законом.

Окреме врегулювання в естонському законодавстві отримало питання захисту трудових прав осіб, які проходять строкову, альтернативну або резервну службу. Відповідно до положень Закону Естонії «Про трудовий договір», працівник має право тимчасово відмовитися від виконання трудових обов'язків на період проходження зазначених видів служби [8].

Крім того, частина 6 статті 92 цього Закону прямо забороняє роботодавцю розривати трудовий договір на підставі призову працівника для проходження альтернативної служби. Така норма забезпечує баланс між конституційним обов'язком громадян щодо участі у національній обороні та гарантіями збереження їхніх трудових прав, що сприяє стабільності трудових відносин навіть у період виконання громадянського обов'язку.

У сфері публічної служби аналогічні гарантії встановлені в Законі Естонії «Про державну службу». Згідно із Законом, здійснення державних повноважень посадовою особою призупиняється на період проходження строкової або альтернативної служби, а також у випадку участі в навчальних зборах резервістів або неможливості виконання обов'язків у зв'язку з мобілізацією. Після завершення строкової або альтернативної служби особа зобов'язана негайно повернутися до виконання своїх обов'язків у попередньому трудовому або службовому статусі [2].

Закон Естонії від 13 червня 2012 року «Про службу в Силах оборони» деталізує правові засади військової та альтернативної служби. Він визначає категорії суб'єктів військового обов'язку, їхній правовий статус, організацію проходження служби, порядок заохочення військовослужбовців, а також процедуру застосування дисциплінарної відповідальності [3].

Згідно з цим законом, альтернативна служба розглядається як форма обов'язкової підготовки до оборони держави для осіб, які відмовляються від військової служби на підставі релігійних або моральних переконань. Особи, які проходять альтернативну службу, мають статус військовослужбовців, що перебувають на заміній службі.

Рішення про заміну військової служби альтернативною приймається Міністерством оборони на підставі вмотивованої заяви призовника. Заява має бути подана не пізніше ніж за 30 днів до початку проходження військової служби. Для перевірки обґрунтованості заяви оборонне агентство має право вимагати додаткові пояснення від призовника, а також звертатися із запитом до місця його навчання чи роботи або до релігійної організації, до якої він належить.

Місцем проходження служби для військовозобов'язаного, який виконує альтернативну службу, може бути:

- установа, яка бере участь у ліквідації наслідків аварійно-рятувальних подій;
- заклад, що надає соціальні послуги;
- освітня установа, в якій створено спеціальні класи для учнів з особливими освітніми потребами.

Водночас встановлено обмеження: особа, яка проходить альтернативну службу, не може бути направлена для виконання обов'язків до установи чи організації, з якою вона перебувала у трудових відносинах до початку альтернативної служби.

На підставі обґрунтованої заяви військовозобов'язаного, що проходить альтернативну службу, Агентство оборонних ресурсів має право змінити місце проходження служби.

Агентство оборонних ресурсів є державним органом у сфері управління Міністерства оборони Естонської Республіки. Агентство здійснює управлінські функції, державний нагляд та застосовує заходи державного примусу на підставах і в обсязі, визначених законодавством у галузі національної оборони. Виконуючи свої завдання, Агентство діє від імені держави.

Організаційна структура Агентства передбачає функціонування окремого відділу комплектування, основними завданнями якого є організація набору особового складу, призову на військову службу та проходження альтернативної служби в межах сфери управління Міністерства оборони. Крім того, цей відділ відповідає за комунікаційні та маркетингові заходи, спрямовані на популяризацію участі громадян у забезпеченні національної оборони.

Агентство оборонних ресурсів підзвітне Міністру оборони, який здійснює загальне керівництво, спрямовує та координує діяльність Агентства, а також здійснює оперативне управління його діяльністю.

Основними завданнями Агентства є:

- 1) аналіз потреб у людських ресурсах та кадрове планування для досягнення цілей національної оборони;
- 2) організація забезпечення військової служби та виконання військового обов'язку, а також відповідний аналітичний супровід;
- 3) ведення реєстру військовозобов'язаних громадян Естонії та виконання функцій уповноваженого утримувача цього реєстру;
- 4) здійснення державного нагляду за виконанням обов'язків військової служби, провадження у справах про правопорушення та застосування заходів державного примусу у встановленому порядку;
- 5) розроблення та реалізація кадрової політики, а також забезпечення кадрового обслуговування органів сфери управління Міністерства оборони;
- 6) популяризація участі громадян в обороні держави та організація призову на військову та альтернативну службу;
- 7) координація діяльності щодо підготовки громадян до національної оборони;
- 8) координація заходів з оцінки стану здоров'я військовозобов'язаних, резервістів та осіб, які бажають проходити військову службу, враховуючи організацію медичних оглядів та розгляд заперечень щодо результатів таких оцінок [9].

Варто зазначити, що під час запровадження підвищеної оборонної готовності або оголошення мобілізації діяльність медичної комісії Агентства оборонних ресурсів, а також повноваження її членів припиняються. Після призупинення діяльності цієї комісії оцінку відповідності стану здоров'я осіб, які проходять альтернативну службу або претендують на проходження військової служби, здійснює медична комісія Сил оборони Естонії.

Агентство оборонних ресурсів виконує ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування системи призову та альтернативної служби, що є важливою складовою національної безпеки та обороноздатності Естонії.

Відповідно до статті 60 Закону Естонії «Про службу в Силах оборони» тривалість альтернативної служби встановлюється у межах від 8 до 12 місяців. Конкретну тривалість визначає Уряд Естонії [3].

Згідно з постановою Уряду Естонської Республіки від 15 лютого 2013 року № 31 «Про встановлення тривалості військової та альтернативної служби» строкова військова служба триває 11 місяців для:

- 1) військовослужбовців, які проходять службу у флоті;
- 2) військовослужбовців, які здобувають підготовку у сфері зв'язку та інформаційних технологій;
- 3) військовослужбовців, які проходять підготовку для здобуття сержантського звання;
- 4) військовослужбовців, які отримують військово-поліцейську підготовку;
- 5) військовослужбовців, які здобувають права керування транспортними засобами або проходять службу водіями.

Тривалість альтернативної (невійськової) служби встановлена на рівні 12 місяців [5].

Такий підхід відображає прагнення забезпечити рівність обсягу зобов'язань між тими, хто проходить військову службу, і тими, хто виконує обов'язок захисту держави у формі невійськової служби.

Призов на альтернативну службу здійснюється на тих самих підставах і в тому самому порядку, що й призов на строкову військову службу. Рішення Агентства оборонних ресурсів про призов на альтернативну службу, визначення дати початку служби та місця її проходження повідомляється призовнику не пізніше ніж за 30 днів до початку служби.

Особа може бути звільнена від проходження альтернативної служби за наявності хоча б однієї з обставин, передбачених пунктами 2–7 частини першої статті 39 Закону Естонії «Про службу в Силах оборони», тобто за загальними правилами для звільнення від військової служби [3]. Для звільнення від проходження альтернативної служби призовник має подати відповідну заяву до Агентства оборонних ресурсів.

Агентство оборонних ресурсів має право викликати призовника, який подав заяву про звільнення від альтернативної служби, для отримання додаткових пояснень або документів, або ж прийняти рішення без їх витребування. Відомості про осіб, звільнених від альтернативної служби, вносяться Міністерством оборони Естонії до реєстру військовозобов'язаних із відповідною позначкою про зарахування до запасу.

Працівник альтернативної служби, який був відсутній на службі через стан здоров'я протягом щонайменше 30 днів поспіль, скеровується Агентством оборонних ресурсів на медичний огляд для оцінки відповідності вимогам щодо стану здоров'я військовозобов'язаних.

Під час проходження альтернативної (невійськової) служби особа не може бути примушена до поводження зі зброєю, навчання її застосуванню, обслуговування військової техніки або використання будь-яких засобів, призначених для знищення чи ураження людей, якщо це суперечить її переконанням. У разі проходження альтернативної служби в державній установі або установі, що перебуває у віданні

державного органу, працівник альтернативної служби підпорядковується керівникові цієї установи. В інших випадках безпосередній керівник визначається у колективному чи трудовому договорі.

Службові обов'язки особи, що проходить альтернативну службу, умови праці, робочий час і відпустка встановлюються угодою між установою та Агентством оборонних ресурсів.

Агентство оборонних ресурсів має право уповноважити орган місцевого самоврядування або юридичну особу приватного права організовувати проходження альтернативної служби за державним контрактом в установах, які є надавачами соціальних послуг.

Генеральний директор Агентства оборонних ресурсів ухвалює рішення про дозвіл на укладення контракту на проходження альтернативної (невійськової) служби в установі, яка є надавачем соціальних послуг. До зазначеного контракту застосовуються положення Закону Естонії «Про адміністративне співробітництво».

Контракт повинен визначати, зокрема: місце проходження служби; службові обов'язки; тривалість контракту; робочий час і відпустку; права та обов'язки службовця; підстави та порядок припинення контракту [6].

Копія контракту вручається особі, що проходить альтернативну службу, під підпис. Контроль за виконанням контракту здійснює Агентство оборонних ресурсів.

Особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу, має право на щомісячне грошове утримання протягом усього періоду служби. Розмір і порядок виплати грошового забезпечення встановлюються постановою Уряду Естонської Республіки від 18 квітня 2013 року № 64 «Про встановлення розміру та порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям строкової служби та особам, які проходять альтернативну службу, а також резервістам за участь у навчаннях» [7].

У 2025 році розмір щомісячної допомоги для особи, яка проходить альтернативну службу, становить мінімальну місячну заробітну плату відповідно до частини п'ятої статті 29 Закону Естонії «Про трудовий договір», тобто 886 євро на місяць [8].

Керівник установи, в якій проходиться альтернативна служба, надає працівнику 15 календарних днів щорічної відпустки. За рішенням керівника працівнику може бути надана додаткова відпустка тривалістю до 10 днів.

Діти осіб, що проходять альтернативну службу, мають право на державну допомогу, передбачену Законом Естонії «Про державні сімейні допомоги» [4]. Окрім цього, особа, що проходить альтернативну (невійськову) службу користується всіма соціальними гарантіями, визначеними у главі 11 Закону Естонії «Про службу в Силах оборони» [3].

Під час проходження альтернативної служби особі заборонено публічно висловлювати свої політичні або релігійні погляди в межах місця служби. Час роботи та відпочинку регулюється нормами Закону Естонії «Про трудовий договір» [8].

У разі самовільного залишення місця проходження альтернативної служби, Агентство оборонних ресурсів має право призупинити перебіг служби. Контракт про проходження альтернативної служби автоматично продовжується на строк, протягом якого служба була перервана.

Альтернативна служба припиняється у таких випадках:

- 1) із завершенням встановленого строку служби;
- 2) у зв'язку зі звільненням від служби на підставах, визначених законодавством;
- 3) у разі смерті особи;
- 4) у разі зникнення безвісти.

Військовозобов'язаний, який проходить альтернативну службу, підлягає звільненню у разі:

- 1) невідповідності або тимчасової невідповідності вимогам до стану здоров'я, що підтверджується медичною комісією;
- 2) наявності інших обставин, передбачених пунктами 2–8 статті 56 Закону Естонії «Про службу в Силах оборони».

У разі загибелі військовослужбовця, строк його служби вважається завершеним наступного дня після смерті. У випадку зникнення безвісти і, якщо його місцезнаходження не встановлено протягом 12 місяців після початку пошукової процедури, служба також вважається завершеною.

Рішення про звільнення особи з альтернативної служби приймається Агентством оборонних ресурсів. Відомості про осіб, звільнених із служби, вносяться до реєстру військовозобов'язаних із зазначенням їх статусу резервістів.

Особа, які завершили альтернативну службу та зараховані до резерву, мають права і обов'язки резервістів відповідно до чинного законодавства. При цьому, вони не зобов'язані брати участь у військових зборах, але можуть зробити це добровільно, подавши відповідну заяву.

Відповідно до статті 91 Закону Естонії «Про службу в Силах оборони», час проходження альтернативної служби враховується до строку військової служби. Невиконання обов'язку проходження військової або альтернативної служби карається штрафом до 300 штрафних одиниць або адміністративним арештом [3].

Самовільна відмова від виконання обов'язків під час альтернативної служби, зокрема ухилення від роботи у визначеному місці служби, також передбачає штраф до 300 штрафних одиниць або арешт.

Важливим аспектом для України є вивчення естонського підходу до нормативного врегулювання проходження альтернативної (невійськової) служби в умовах оголошення загальної мобілізації та воєнного стану. Закон Естонії від 11 червня 2002 року «Про національну оборону» встановлює чіткий правовий механізм регулювання цих процесів [10].

З моменту оголошення воєнного стану в Естонії призупиняється проходження як строкової, так і альтернативної служби. Рішення про зупинення призову на строкову службу під час підвищеної оборонної готовності та мобілізації приймає міністр, відповідальний за реалізацію відповідної політики у сфері національної оборони. Відповідно, призупинення призову на строкову службу автоматично тягне за собою зупинення вступу на альтернативну службу.

У разі припинення призову Агентство оборонних ресурсів припиняє виконання ряду своїх завдань, передбачених Законом Естонії «Про службу в Силах оборони», до моменту відновлення призову. Якщо рішення щодо строку і місця проходження строкової або альтернативної служби було ухвалене до моменту призупинення призову, вступ до служби відкладається на період дії підвищеної оборонної готовності або воєнного стану, але не більше ніж до досягнення особою 28-річного віку.

Після нормалізації ситуації ухвалюється нове рішення щодо строку і місця проходження служби та повідомляють про це призовника.

Під час підвищеної готовності до оборони, воєнного стану, мобілізації чи демобілізації організація альтернативної служби здійснюється відповідно до положень Закону Естонії «Про службу в Силах оборони», якщо інше не встановлено спеціальними нормами. Особи, які вже проходять альтернативну службу, продовжують виконувати свої обов'язки на місцях до моменту їх офіційного звільнення з альтернативної служби.

У виняткових випадках тривалість альтернативної служби може бути скорочена або така служба може бути достроково припинена. Рішення про скорочення або припинення проходження альтернативної служби приймається розпорядженням Уряду Естонської Республіки.

Якщо діяльність за місцем проходження альтернативної служби припиняється або призупиняється внаслідок оголошення підвищеної готовності, воєнного стану чи мобілізації, особа зобов'язана негайно повідомити про це Агентство оборонних ресурсів, яке призначає нове місце проходження служби.

Міністерство оборони Естонії має повноваження змінювати місце проходження альтернативної служби під час дії підвищеної готовності до оборони або у період воєнного стану відповідно до актуальних потреб національної безпеки.

Особа, яка проходить альтернативну службу, під час дії воєнного стану, мобілізації та демобілізації має право на медичне обслуговування, забезпечення медичним обладнанням та лікарськими засобами відповідно до положень Закону Естонії «Про медичне страхування» [11].

Гарантії членам сімей військовослужбовців, осіб, які проходять альтернативну службу, осіб, звільнених з військової служби, а також військовослужбовців, які загинули або отримали стійке ушкодження здоров'я під час виконання службових обов'язків, визначаються окремо. Межі, обсяг зазначених гарантій, а також порядок їх надання та виплати після оголошення воєнного стану або проведення демобілізації встановлюються розпорядженням Уряду Естонської Республіки.

Таким чином, естонський підхід демонструє високий рівень нормативної деталізації та гнучкості у питаннях організації альтернативної служби в умовах воєнного стану, що є важливим уроком для України в умовах триваючої війни та необхідності забезпечення безперервності функціонування ключових секторів держави.

У цьому контексті в Естонії альтернативна (невійськова) служба розглядається як важливий інструмент для підвищення спроможності держави забезпечувати громадську безпеку та кризову стійкість. В Естонії активно обговорюється можливість ширшої інтеграції осіб, які проходять альтернативну службу, у структури внутрішньої безпеки та цивільного захисту.

Проходження альтернативної служби у сферах, пов'язаних із безпекою та кризовим реагуванням, розглядається як засіб не лише для компенсації нестачі професійного персоналу, але й для зміцнення моделі широкої національної оборони. Завдяки базовій підготовці, отриманій під час альтернативної служби, особи можуть у майбутньому бути використані як кваліфікований резерв для реагування у випадку великих криз або надзвичайних ситуацій.

Таким чином, в Естонії альтернативна служба дедалі більше розглядається як один із напрямів розвитку людських ресурсів у сфері національної безпеки. Розширення можливостей для проходження альтернативної служби в галузях цивільного захисту, рятувальних служб, поліції та кризового управління відповідає загальнодержавній стратегії підвищення готовності суспільства до викликів сучасності [12].

Зокрема, особи, які проходять альтернативну службу, можуть бути спрямовані на роботу в рятувальні служби, поліцію, прикордонну охорону, а також на підготовку водіїв швидкої допомоги та парамедиків.

Як свідчить міжнародний досвід, така практика сприяє вирішенню проблем нестачі кадрів у сфері внутрішньої безпеки.

Савімаа Рауль, естонський дослідник, підкреслив, що проходження альтернативної служби може стати для багатьох стартом кар'єри у відповідних сферах: «Ті, хто пройде таку службу напівдобровільно протягом року, можуть зрозуміти, що їм подобається ця діяльність, і залишитися працювати у відповідних структурах» [13].

Незважаючи на те, що розширення програми альтернативної служби в Естонії все ще перебуває на стадії обговорення, з 1 квітня 2024 року вже набули чинності важливі зміни. Зокрема, проходження альтернативної служби стало можливим у лікарнях, у Центрі оборонних інвестицій Естонії (ECDI), а також у Силах оборони Естонії (EDF) – у підрозділах, що займаються інформаційними технологіями та матеріально-технічним забезпеченням.

Крім того, буде створений резерв альтернативної служби. Якщо раніше після завершення 12-місячної альтернативної служби зобов'язання перед державою вважалися виконаними, то відтепер особи залишатимуться в резерві. Наприклад, у разі надзвичайної ситуації вони будуть зобов'язані підтримувати рятувальні служби або проходити відповідне додаткове навчання.

У листопаді 2023 року в Естонії розгорнулася активна дискусія щодо впровадження нової концепції цивільної оборони, яка передбачає залучення ширших верств населення до підготовки та участі в заходах національної безпеки. Ця ініціатива, запропонована експертами з оборони, зокрема бригадним генералом Вахуром Карусом та фахівцем з безпеки Ерккі Коортом, передбачає створення системи цивільної служби, що доповнює існуючі структури, такі як Сили оборони Естонії (EDF), Добровольча оборонна ліга (Kaitseliit), Рятувальна служба (Päästeamet) та Поліція і прикордонна охорона (PPA).

Головною метою цієї концепції є підвищення готовності населення до кризових ситуацій та забезпечення ефективної взаємодії між цивільними та військовими структурами. Особливу увагу приділено залученню жінок до цивільної оборони, що є новим кроком порівняно з поточною практикою, де обов'язкова військова служба стосується лише чоловіків [14].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків щодо особливостей правового регулювання альтернативної (невійськової) служби в Естонській Республіці та можливості використання цього досвіду для вдосконалення української системи.

По-перше, естонське законодавство чітко врегульовує порядок проходження альтернативної служби у надзвичайних умовах, зокрема під час загальної мобілізації. Встановлено алгоритм дій щодо призупинення призову, відкладення строкової та альтернативної служби, а також продовження проходження альтернативної служби або зміни її місця у випадку мобілізації чи воєнного стану.

По-друге, в Естонії визначено спеціальний уповноважений орган – Агентство оборонних ресурсів, на яке покладено організацію процесу призову на альтернативну службу, ведення обліку та координацію проходження такої служби, що забезпечує чіткість та ефективність управління у цій сфері.

По-третє, естонське законодавство гарантує працівникам право на призупинення виконання трудових обов'язків на період проходження строкової або альтернативної служби. Водночас роботодавець не має права розірвати трудовий договір із таким працівником. Натомість в Україні існує лише норма про звільнення особи з роботи у разі проходження альтернативної служби, що істотно погіршує соціальні гарантії працівників альтернативної служби порівняно з військовослужбовцями.

По-четверте, Естонія забезпечує рівність осіб, які проходять строкову військову службу, і тих, хто проходить альтернативну службу, в питаннях грошового забезпечення. Держава виплачує їм однакову фіксовану допомогу. В Україні ж працівники альтернативної служби отримують заробітну плату згідно з трудовим договором за місцем проходження служби, що призводить до нерівних умов порівняно зі строковиками, які отримують державне грошове забезпечення.

По-п'яте, в Естонії існує значно ширше коло місць, де можна проходити альтернативну службу, враховуючи не лише державні та муніципальні установи, а й приватні некомерційні організації, такі як громадські об'єднання та релігійні організації. Водночас в Україні проходження альтернативної служби обмежене виключно установами державної або комунальної форми власності.

По-шосте, естонська система альтернативної служби передбачає обов'язкове проходження місячного курсу навчання з питань цивільної оборони, рятувальної підготовки та інших навичок, корисних для мобілізації у кризових ситуаціях. В Україні подібний елемент підготовки альтернативників відсутній, що обмежує потенціал їхнього залучення у разі надзвичайних ситуацій.

Таким чином, естонський досвід демонструє комплексний та системний підхід до організації альтернативної служби, який враховує потреби як національної оборони, так і соціального захисту громадян. Україна може використати напрацювання Естонії для реформування власної моделі альтернативної (невійськової) служби з метою її вдосконалення відповідно до сучасних викликів.

Список використаної літератури:

1. Конституція Естонської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/republic-of-estonia/constitution-of-the-republic-of-estonia/chapter-x-national-defence>.
2. Про державну службу : Закон Естонської Республіки від 13 червня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509072014003/consolide>.
3. Про службу в Силах оборони : Закон Естонської Республіки від 13 червня 2012 року № 579 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012001>.
4. Про державні сімейні допомоги : Закон Естонської Республіки від 15 червня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504072014010/consolide>.
5. Про встановлення тривалості військової та альтернативної служби : Постанова Уряду Естонської Республіки від 15 лютого 2013 р. № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/119022013014>.
6. Про адміністративне співробітництво : Закон Естонської Республіки від 6 червня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015067>.
7. Про встановлення розміру та порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям строкової служби та особам, які проходять альтернативну службу, а також резервістам за участь у навчаннях : Постанова Уряду Естонської Республіки від 18 квітня 2013 р. № 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/119042013007>.
8. Про трудовий договір : Закон Естонської Республіки від 17 грудня 2008 р. № RT I 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/520062016003/consolide>.
9. Про Агентство оборонних ресурсів : Постанова Уряду Естонської Республіки від 28 березня 2013 р. № 52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/129032013004?leiaKehtiv>.
10. Про національну оборону : Закон Естонської Республіки від 11 червня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502042019010/consolide>.
11. Про медичне страхування : Закон Естонської Республіки від 19 червня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/520012014001/consolide>.
12. Loik R. Volunteers in Estonia's Security Sector: Opportunities for Enhancing Societal Resilience / R.Loik // International Centre for Defence and Security. – 2020 [Electronic resource]. – Access mode : <https://icds.ee/en/volunteers-in-estonias-security-sector-opportunities-for-enhancing-societal-resilience/>.
13. Analysis calls for expansion of Estonia's compulsory alternative service [Electronic resource]. – Access mode : <https://news.err.ee/1608913211/analysis-calls-for-expansion-of-estonia-s-compulsory-alternative-service>.
14. Reform, Center leading MPs: Civil defense concept merits discussions [Electronic resource]. – Access mode : <https://news.err.ee/1609178194/reform-center-leading-mps-civil-defense-concept-merits-discussions>.

References:

1. *Konstitutsiia Estonskoi Respubliki*, [Online], available at: <https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/republic-of-estonia/constitution-of-the-republic-of-estonia/chapter-x-national-defence>
2. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2012), *Pro derzhavnu sluzhbu*, Zakon vid 13 chervnia 2012 roku, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509072014003/consolide>
3. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2012), *Pro sluzhbu v Sylakh oborony*, Zakon vid 13 chervnia 2012 roku No. 579, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012001>
4. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2004), *Pro derzhavni simeini dopomohy*, Zakon vid 15 chervnia 2004 roku, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504072014010/consolide>
5. *Uriad Estonskoi Respubliki* (2013), *Pro vstanovlennia tryvalosti viiskovoi ta alternatyvnoi sluzhby*, Postanova vid 15 liutoho 2013 r. No. 31, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119022013014>
6. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2001), *Pro administratyvne spivrobotnytstvo*, Zakon vid 6 chervnia 2001 r., [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015067>
7. *Uriad Estonskoi Respubliki* (2013), *Pro vstanovlennia rozmiru ta poriadku vyplaty hroshovoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiam strokovoi sluzhby ta osobam, yaki prokhodiat alternatyvnu sluzhbu, a takozh rezervistam za uchast u navchanniakh*, Postanova vid 18 kvitnia 2013 r. No. 64, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119042013007>
8. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2008), *Pro trudovyi dohovir*, Zakon vid 17 hrudnia 2008 r. No. RT I 2009, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/520062016003/consolide>
9. *Uriad Estonskoi Respubliki* (2013), *Pro Ahentstvo oboronnykh resursiv*, Postanova vid 28 bereznia 2013 r. No. 52, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129032013004?leiaKehtiv>
10. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2002), *Pro natsionalnu oboronu*, Zakon vid 11 chervnia 2002 roku, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502042019010/consolide>
11. *Parlament Estonskoi Respubliki* (2002), *Pro medychne strakhuvannia*, Zakon vid 19 chervnia 2002 roku, [Online], available at: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/520012014001/consolide>
12. Loik, R. (2020), «Volunteers in Estonia's Security Sector: Opportunities for Enhancing Societal Resilience», *International Centre for Defence and Security*, [Online], available at: <https://icds.ee/en/volunteers-in-estonias-security-sector-opportunities-for-enhancing-societal-resilience/>
13. «Analysis calls for expansion of Estonia's compulsory alternative service», [Online], available at: <https://news.err.ee/1608913211/analysis-calls-for-expansion-of-estonia-s-compulsory-alternative-service>
14. «Reform, Center leading MPs: Civil defense concept merits discussions», [Online], available at: <https://news.err.ee/1609178194/reform-center-leading-mps-civil-defense-concept-merits-discussions>

Котилко Ярослав Миколайович – доктор філософії з державного управління, заступник начальника Відділу юридичного забезпечення та правової аналітики Державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

<https://orcid.org/0000-0002-3870-5431>.

Наукові інтереси:

- наукові підходи та шляхи удосконалення системи альтернативної (невійськової) служби в умовах загальної мобілізації;
- нормативно-правове регулювання альтернативної служби в системі національної безпеки;
- забезпечення соціальних гарантій осіб, які проходять альтернативну службу;
- порівняльний аналіз моделей альтернативної служби в країнах Європи та перспективи їх імплементації в Україні.

Kotylko Y.M.

Alternative (non-military) service in Estonia: experience for improving Ukraine's national security

The article provides a comprehensive analysis of the system of alternative (non-military) service in Estonia as an integral part of the broad-based national defense concept and a tool for strengthening societal resilience to crises. The relevance of the topic is driven by the growing role of non-military security components in the context of modern threats, as evidenced by Estonia's experience in preparing and utilizing alternative service resources to support public security and civil protection.

The aim of the study is to examine the Estonian model of alternative service, identify its main features, recent reforms, and potential lessons for improving Ukraine's national defense system. The research objectives included analyzing the legal framework of alternative service in Estonia, the organizational aspects of its implementation, and the potential for expanding alternative service in the fields of rescue operations, healthcare, and crisis response.

The methodological basis of the work consisted of general scientific methods of analysis, synthesis, comparison, and generalization, which made it possible to conduct a systematic review of Estonian regulatory acts, official publications, and analytical materials from the Estonian Academy of Security Sciences.

The results of the study show that Estonia is considering the expansion of alternative service by involving individuals who have not been conscripted into compulsory military service. In particular, it is proposed to assign alternative service personnel to the sectors of rescue services, police, healthcare, and critical infrastructure support. A significant innovation is the creation of an alternative service reserve, which ensures the mobilization readiness of individuals after completing their service. Alternative service is integrated into the overall national defense system and contributes to the development of civic responsibility and preparedness for crisis situations.

Keywords: religious organizations; freedom of conscience; alternative (non-military) service; religious beliefs; legal regulation; national security; national defense; military duty; Estonia.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2025.